Manuela Saramandu

NOTE LEXICALE

1. Gruparea omogenă semantic a cuvintelor *conştient*, *inconştient*, *conştiinţă*, *inconştienţă*, *cunoştinţă* are două componente: mentală şi psihică, alta medicală, referitoare la starea de sănătate. Componenţa psihică exprimă receptarea înţelegerii la o situaţie personală sau din realitatea înconjurătoare, iar cea medicală se referă la o situaţie fiziologică.

Ambele componente se regăsesc în folosirea cuvintelor *conştient*, *inconştient*, *inconştienţă*. *Conştienţă*, folosit în limbajul medical, nu este atestat în dicţionare cu sensul fiziologic, deoarece este înlocuit în uzul general cu *conştiinţă*: *stare de conştiinţă*. Se impune recomandarea sintagmei *stare de conştienţă*, cu atât mai mult cu cât antonimul său, folosit general, este *stare de inconştienţă*.

De asemenea, substantivul *cunoştinţă* este atestat numai cu sensurile „cunoaştere, informare" sau „persoană cunoscută", deşi are şi un sens medical, rezultat din expresiile *a-şi pierde cunoştinţa* „a leşina", *a-şi veni în cunoştinţă* „a se trezi din leşin". Desigur că şi în aceste cazuri ar fi mai adecvate formele *a-şi pierde conştienţa*, *a-şi veni în conştienţă*.

2. Familia lexicală a lui *a migra* include: *migrare* „acţiunea de *a migra*", *migraţie* (înv. *migraţiune*) „deplasare în masă a unor triburi sau a unor populaţii de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali" (DEX), *a emigra* „a se expatria", *a imigra* a se stabili în ţară străină", *emigrant*, *imigrant*. Recent s-a generalizat forma *migrant*, pl. *migranţi*, inutilă, deoarece *emigrant* redă sensul general „persoană care pleacă dintr-un teritoriu". Numai într-un context mai detaliat *emigrant* se opune lui *imigrant*, pentru a preciza direcţia deplasării.

3. Anumite evoluţii semantice impun modificări normative.

Sensul „închiriere" sau „chirie pentru folosirea temporară a unor lucruri" a lui *locaţie* aproape a dispărut, fiind înlocuit cu polisemantism creat în jurul lui *loc*: „sediu", „domiciliu", „localizare". Evoluţia aceasta este acceptabilă, deoarece oferă o exprimare mai concentrată în locul diferitelor perifraze care ar preciza componentele sferei locative.

A rezona, atestat cu sensul „a judeca, a gândi", a dezvoltat sensul „a fi de acord" (= a intra în rezonanţă), care se cuvine să fie consemnat lexicografic.

Oportunitate, legat semantic de *oportun* „indicat, favorabil", şi-a modificat sensul: de la „situaţie pozitivă, favorabilă" s-a ajuns la sensul general de „situaţie", înlocuind astfel substantivul *ocazie*. Această modificare, acceptată în DOOM, s-a impus prin cale semantică după engl. *opportunity*.

O modificare semantică inacceptabilă o prezintă substantivul *şansă*, care a trecut de la sensul pozitiv „noroc" la un sens general, deseori negativ: *Are şansa să-şi piardă serviciul*.

BDD-A24873 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:35 UTC)

Adverbul *undeva* cu sens locativ a dezvoltat în limba vorbită un sens de modalitate aproximativă: *Cântăreşte **undeva** la 50 de kilograme*. Recent, este folosit frecvent cu sensul de aproximaţie temporală: *Ne întâlnim **undeva** peste zece zile*. Sensul de aproximaţie modală este neliterar, dar sensul de aproximaţie temporală este şi mai supărător din cauza combinaţiei aproape antonimice dintre temporal şi locativ, suplimentată cu modalitatea aproximativă.

4. O modificare surprinzătoare prezintă verbul *a risca*, folosit tot mai frecvent cu formă reflexivă: *a se risca*. Comparând diverse contexte în care apare acest verb, putem reconstitui modificarea suferită. Exemple frecvente precum *ne riscăm viaţa*, *vă riscaţi averea* conţin dativul posesiv al pronumelui reflexiv. Formele de dativ *ne*, *vă* ale pronumelui reflexiv sunt omonime cu cele de acuzativ. Pornind de la sinonimia *a risca = a se expune*, se ajunge la exprimări ca: *ne riscăm pe noi*, *vă riscaţi pe voi*, în care pronumele reflexiv are rol de obiect direct. Ulterior, obiectul direct din structura de anticipare se reduce la o structură simplă (*ne riscăm*, *vă riscaţi*), pierzându-se valoarea de obiect direct. Urmează extinderea exprimării şi la alte persoane, unde nu mai există omonimia formelor de dativ şi acuzativ (*ne*, *vă*): *mă risc*, *te rişti* etc., rezultând astfel forma reflexivă a verbului.

În sfera impersonalului există tendinţa de a extinde categoria verbelor personale folosite ca impersonale prin forma reflexivă: *se merge*, *se munceşte*, *se trăieşte*, *se mănâncă* etc. Se includ în această tendinţă şi verbele *a exista*, *a merita*, care însă au un sens impersonal ce nu permite marca impersonală se. Rezultă formele inacceptabile (*nu*) *se merită*, *nu se există*. Aceste verbe se folosesc numai la prezentul indicativ, a exista are numai forma negativă.

5. Prefixoidul *super*, de origine latino-romanică, este utilizat excesiv, ca efect al „modei englezismelor” la care este supusă limba română în această perioadă. Având un sens superlativ, acest prefix neologic este adecvat pe lângă adjective livreşti, precum *calificat, extensibil*, dar este supărătoare asocierea cu adjective din limba comună (*tare, gustos, bun*). Rezultă o exprimare automatizată, lipsită de expresivitate, care determină îndepărtarea de locuţiunile adverbiale superlative (de tipul: *extrem de, extraordinar de, deosebit de, grozav de, straşnic de, teribil de, nemaipomenit de* etc.), nuanţate stilistic în funcţie de context.

Deşi prefix adjectival, *super* este extins abuziv la substantive (*superspectacol, supercomandă*), chiar la verbe (*se superdistrează*). Singura formă acceptabilă este *supermagazin*, ca rezultat al unui calc după engl. *supermarket*.

Super este frecvent transformat în adjectiv invariabil (*rochie super, petreceri super*) sau în adverb (*A cântat super*), structuri admise de limba română (vezi şi *mălai extra*), dar care conduc la uniformizarea şi sărăcirea exprimării.

Construcţiile *super OK*, *super mişto*, cu valoare adjectivală sau adverbială, combină pleonastic două sensuri superlative, iar *super mişto* alătură un element neologic unuia argotic.

6. Câteva expresii, foarte frecvente în exprimările publice, au devenit clişee supărătoare.

BDD-A24873 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:35 UTC)

Cu subiect şi predicat este repetat uneori succesiv în acelaşi discurs, cu un sens care gravitează între „amănunțit, complet” şi „exact, clar”. Folosirea excesivă a acestei expresii atrage pierderea nuanțelor expresive ale numeroaselor adverbe care ar fi adecvate pentru diferitele contexte.

A face vorbire, folosit din dorința unei exprimări plastice, tinde să înlocuiască neologismul a discuta. Expresia are o structură asemănătoare unor calcuri din prima jumătate a secolului al XIX-lea, de la începutul procesului de modernizare a limbii literare.

A-şi face treaba s-a impus în aspectul oral al limbajului juridic, tot din dorința de expresivitate, ca echivalent pentru *a-şi îndeplini îndatoririle*, *a-şi exercita atribuțiile*. Dar această expresie se regăseşte în vorbirea populară cu un sens legat de micțiune. S-a ajuns la situația rizibilă când o persoană publică s-a exprimat astfel: „Am muncit mult ca să promovez în politică şi *mi-am făcut treaba* pe fiecare treaptă”.

O structură nouă, cu sens superlativ, este cea de tipul *băiat de băiat*, *marfă de marfă*. Un context mai larg explică dezvoltarea sensului superlativ: *sticlă de sticlă, nu de plastic*, *cafea de cafea, nu de orz* etc., adică sticlă, cafea „adevărată”, „bună”, deci „grozavă”.

Expresia *a sta cu chirie* este în mod constant înlocuită cu *a sta în chirie*, desigur prin analogie cu *a sta în gazdă*. Prepoziția *în* are un sens intrinsec de interioritate: *a sta în calea*..., *a sta în drumul*..., *a primi în gazdă* (*gazdă* are şi sensul „locuința unui chiriaş”). *Cu chirie* exprimă modalitatea, pe lângă verbul *a sta*, în timp ce *în chirie* este total aberant, deoarece nu se poate încadra nici în sfera modalității, nici în sfera locativă.

În anunțuri oficiale, exprimările clasice *N-au promovat bacalaureatul*, *Au căzut la bacalaureat* sunt înlocuite nepotrivit cu o structură colocvială: *Au picat bacul*. Concepută ca o exprimare plastică, ea îşi pierde valoarea expresivă şi se impune în varianta stilistică administrativă, deşi este nu numai inadecvată stilistic, ci şi incorectă: conține verbul vechi şi popular *a pica* intranzitiv, folosit tranzitiv, iar abrevierea *bac* este colocvială, precum *profu*, *grădi* (= grădinița), mate (= matematica).

NOTES LEXICALES

(Résumé)

On présente dans cette contribution quelques observations concernant l'utilisation correcte des mots et d'expressions dans la langue actuelle.

Cuvinte-cheie: limbă literară, lexic, locuțiuni, gramatică.

Mots-clé: langue litteraire, lexique, locutions, grammaire.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A24873 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:35 UTC)